

Inštorisová, Dagmar

Dominik Tatarka - a tí d'alší... : (esej)

In: *Dominik Tatarka v souvislostech světové kultury : (jazyk - styl - poetika - politika)*. Pospíšil, Ivo (editor); Zelenková, Anna (editor). V Tribunu EU vydání první Brno: Tribun EU, 2013, pp. 201-209

ISBN 978-80-263-0385-5

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.81542>

Access Date: 12. 03. 2025

Version: 20250223

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Dominik Tatarka - a tí d'alší... (esej)

DAGMAR INŠTITORISOVÁ (NITRA)

Kľúčové slová

Dominik Tatarka, osobnosti Slovenska, dejinotvorba, divadelné inscenácie, Bábkové divadlo na Rázcestí Banská Bystrica

Key words

Dominik Tatarka, Slovak personalities, historical significance, theatrical performances, Puppet Theatre at the Crossroads in Banská Bystrica

Abstrakt

Jadrom štúdie *Dominik Tatarka – a tí d'alší... (esej)* je divadelná inscenácia *Dojímate ma veľmi...* (Bábkové divadlo na Rázcestí Banská Bystrica, 1992). Autorka sa prostredníctvom nej zamýšľa nad zmyslom divadelných inscenácií, ktoré sa venujú slovenským či iným osobnostiam kultúrneho, spoločenského, umeleckého i politického života. Považuje ich za dejinotvorné, pretože koncept vzniku i realizácie je obdobný ako písanie dejín.

Abstract

The study called *Dominik Tatarka – and Others (An Essay)* focuses on the theatrical performance *Dojímate ma veľmi... [You affect me a lot...]* (Puppet Theatre at the Crossroads in Banská Bystrica, 1992). The author discusses the importance of theatrical performances that deal with Slovak and other personalities of cultural, social, artistic and political life. The study argues that these plays are historically significant since the concept of their production is similar to the process of writing history.

Na úvod

Rok „nežnej revolúcie“ 1989 bol v slovenskej divadelnej kultúre prelomový i tým, že sa divadlo začalo vo väčšej miere venovať aj zobrazovaniu osobností nášho kultúrneho, spoločenského, umeleckého či politického života.

Po veľkých pozitívnych osobnostiach nášho života ako Jánošík, Svätopluk, Dominik Tatarka, Ľudovít Štúr, Janko Kráľ, Jonáš Záborský, Svetozár Hurban Vajanský, Ján Bocatius, Samo Bohdan Hroboň, Andrej Žarnov, Hana Ponická, Elena Maróthy-Šoltésiová, Magda Husáková-Lokvencová, Milan Rastislav Štefánik atď. sa pristúpilo k inscenovaniu hier o kontroverzejších osobnostiach ako Miroslav Válek, Laco Novomeský či negatívnych ako Alžbeta Báthory, Gustáv Husák či Jozef Tiso.¹ Viac sa, samozrejme, otvorili aj dvere inscenáciám hier o osobnostiach európskeho či svetového života. Na pôde SND v Bratislave vznikla napríklad inscenácia venovaná tvorbe vynikajúcej opernej speváčky Márie Callasovej formou monodrámy americkeho dramatika Terrence McNallyho *Majstrovská lekcia Marie Callas* (2002). Súkromným životom prezidenta Georga Washingtona sa zaoberali inscenácie chorvátskeho dramatika Mira Gavranay *Lásky Georga Washingtona* (Divadlo J. G. Tajovského Zvolen, 2001; V Divadlo Bratislava, 2002). Inscenácia hry slovenského dramatika Jozef Lenharta *Frau Mozartová* (Mestské divadlo Žilina, 2005) sa venovala životu hudobného skladateľa Wolfganga Amadea Mozarta. Jednou z posledných činoherných životopisných inscenácií bolo naštudovanie hry švédskeho dramatika Pera Olova Enquista *Obrázkári* (Divadlo Andreja Bagara Nitra, 2005), ktorá sa venovala švédskej nositeľke Nobelovej ceny, spisovateľke Selme Lagerlöfovej a jej problémom s vyrovnaním sa s alkoholizmom otca. Téma osobností svetovej i slovenskej histórie neobišla ani muzikál, balet a operu. Medzi muzikálové inscenácie, ktoré sa venujú významným osobnostiam svetových, domácich či náboženských dejín patrí napríklad muzikál o svätcovi Františkovi z Assisi s názvom *František z Assisi* (Divadlo J. Záborského Prešov, 2007; Nová scéna Bratislava, 2009), muzikál o živote manželky Ľudovíta XVI. Márii Antoinette s názvom *Mária Antoinetta* (Divadlo J. Záborského Prešov, 2009), muzikál o najzvrätenejšej žene našej uhorskej histórie grófke Alžbete Báthory s názvom *Báthoryčka* (Nová scéna, 2010) či komorný muzikál o dvoch svetových hviezdach Edith Piaf a Marlene Dietrich *Edith a Marlene* (Nová scéna, 2010). Významné miesto vo všetkých troch uvedených druhoch má

¹ Viac o tom v podkapitole Inštitutorisová, D.: Iná národná identita. In: Inštitutorisová, D. – Oravec, P. – Ballay, M.: Tváre súčasného slovenského divadla. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa 2006, s. 91–97 a tiež napríklad o inscenáciách a hrách s témou života Milana Rastislava Štefánika v štúdiu Inštitutorisová, D.: Osobnosť M. R. Štefánika v divadelnej tvorbe na Slovensku/M. R. Štefánik dans la création théâtrale en Slovaquie. In: Melušová, E. – Benčíč, S. (eds.): Inaua ad linguas hominesquereserata IV. La porte des langues s'ouvres aux hommes IV. Brána jazykov k ľuďom otvorená IV. Paris: Impress 2012, s. 43–53.

jedna z najvýznamnejších osobností slovenských a európskych novodobých dejín Milan Rastislav Štefánik. V poslednom období vznikli tri rôzne inscenácie – minimalistická opera Mareka Piačeka *Posledný let* (s podtitulom *Dvanásť pohľadov na M. R. Š.*), ktorá vznikla na základe libreta Egona Bondyho a Eleny Kmeťovej v roku 2001 v naštudovaní bratislavského Združenia pre súčasnú operu pod režijným vedením Dušana Vicena. Druhou je hra s pesničkami² Stanislava Štepku *Generál* (s podtitulom – *Príbeh malého veľkého muža*), ktorý v roku 2004 uviedlo Radošínské naivné divadlo v réžii Ondreja Spišáka. Poslednou inscenáciou bolo multimediálne tanečné divadlo *M. R. Štefánik* od libretistov Ondreja Šotha a Zuzany Mistríkovej, ktoré režijne pripravil O. Šoth v Štátnom divadle Košice v roku 2009.

V zobrazovaní významných osobností nášho života – zatiaľ prevažujú slovenské. Pozornosť sa už sústreďuje napríklad aj na osobnosti významné iba z hľadiska regiónu, v ktorom inscenácia vznikla, či typom dosiahnutého úspechu, činu či zásluhy. Ide napríklad o inscenáciu www.narodnycinorin.sk (Slovenské komorné divadlo Martin, 2012), v ktorej vystupujú osoby známe iba v Martine a jeho priľahlých oblastiach ako postava Milošlava Schmidta – veliteľa hasičov či inscenáciu hry Georga Taboriho *Matkina guráž* o vlastnej matke Elze Taboriovej (Činohra SND Bratislava, 2012).

Mnohé z inscenácií taktiež už nemajú iba adoračný, apologetický, dokumentárny či výchovný charakter, ale aj výsostne umelecký, ako napríklad inscenácia *A budeme si šepkať* (Slovenské komorné divadlo Martin, 2009), ktorá sa venovala štyrom charizmatickým osobnostiam slovenskej spisby – Hane Gregorovej, Ludmile Podjavorinskej, Elene Maróthy-Šoltésovej a Terézii Vansovej. Takou je aj inscenácia *Čím tichší tón, tým lepšie* (Slovenské komorné divadlo Martin, 2011) venovaná trom bardom slovenskej literatúry – Pavlovi Országhovi Hviezdoslavovi, Jozefovi Škultétymu a Svetozárovi Hurbanovi Vajanskom či inscenácia o manželoch Roznerovcoch – *Sedem dní do pohrebu* (Slovenské komorné divadlo Martin, 2012). Podobného charakteru je aj inscenácia *Kukura* (Divadlo Aréna Bratislava, 2011), ktorá je zároveň ostrou kritikou stavu slovenskej kultúry (aj divadelnej) a jej ústrednou postavou je Kukura – súčasný riaditeľ divadla, v ktorom inscenácia vznikla, a vynikajúci herec Juraj Kukura. Jej zaujímavosťou je, že bola naštudovaná aj v pražskom Činohernom klube, a v tomto uvedení J. Kukura sám stvárňuje postavu Kukuru. K umeleckosti jazyka inscenácií o osobnostiach nášho života významnou mierou

² Radošínci inscenáciu považujú za muzikál.

prispela aj inscenácia *N. H. L.* o prvej slovenskej režisérke a zároveň manželke významného stranického funkcionára a prezidenta Československej socialistickej republiky Gustáva Husáka – Magde Husákovéj-Lokvencovej (P. A. T. a Štúdio 12 Bratislava, 2009) a mnohé ďalšie.

Divadlo, dejiny a osobnosti

Ako sa píšú dejiny?

Pamäť dejín je – doslovne – závislá na tom, ako sa píšú... A píšú sa vždy veľmi ťažko. Či už je človek priamym svedkom udalostí, ktoré opisuje, alebo nie... Byť priamym svedkom totiž – okrem iného – znamená, že vystavujeme svoju individuálnu pamäť ostrej kritike ďalších priamych svedkov opisovanej udalosti.

Najčastejším typom tejto pamäte je zvyčajne pamäť novin. Ide o pamäť, ktorá vychádza – okrem poznatkov – aj zo životného pocitu, názoru a atmosféry nielen doby, ale každého z nás – našich osobných poznání a túžob a aj poznání aj túžob všetkých, ktorých poznáme... V divadle tento typ pamäte nevzniká často. Naposledy sme sa s ňou hádam stretli iba pri mene jedného z najvýznamnejších divadelných režisérov našej novodobej histórie – bratislavskom rodákovi, zakladateľovi svetoznámeho Divadla Husa na provázku v Brne – Petrovi Scherhaufеровi. Vďaka nemu v Čechách vznikli divadelného noviny, a to rok pred revolúciou v roku 1988. V spolupráci s HaDivadlom existujú dodnes a vytvárajú sa na najaktuálnejšie témy doby. Ide o scénický časopis Rozrazil, ktorý je špecifickou formou dokumentárneho a publicistického divadla, jeho prvé číslo v roku 1988 bolo tematicky zamerané na demokraciu a posledné pripravované v roku 2013 sa bude zaoberať krízou. Na Slovensku bol týmto divadelným pokusom o priamu divadelnú pamäť projekt *Predbežná inventúra (revolúcie)*, ktorý začal P. Scherhauffer tvoriť hneď po nežnej revolúcii v roku 1989 s Kremnickým divadlom v podzemí (premiéra bola ale až 9. 1. 1990.) Išlo o scénické noviny, ktoré pracovali s aktuálnymi politickými a spoločenskými správami.

Pamäť priamych účastníkov udalostí je tiež závislá (ak nie priamo bytostne spätá) na jednej veci. A to na ochote vytvárať „dejiny“ bez možnosti „bezpečnej“ cesty typických dejinotvorcov/pisateľov. Cesty, ktorá vychádza z veľkého množstva konzultácií, rozhovorov, štúdia množstva archívnych materiálov, tvrdej vnútornej oponentúry atď. Z opierania sa – aj – o iný, ako svoj vlastný názor, skúsenosť...

(To platí aj pre inscenácie autobiografického charakteru, ktoré však nie sú predmetom nášho záujmu. Na Slovensku v poslednej dobe vznikli dve, v roku 2012 z pera Ľubomíra Feldeka s názvom *Stalin v Žiline*, ktorý je Žilinčanom a tematicky sa vzťahuje na obdobie socializmu.)

»»»»

Čo však presne znamená „písať“ dejiny, keď nie sme ich priamym svedkom? Ciest je vždy niekoľko... K „ideálnej“ – bežnej – takmer nikdy však nevedie ani jedna sama... Musia o sebe navzájom vedieť, musia sa konfrontovať, popierať, vyvíjať atď. Dá sa vydať cestou rímskych naučiacich, ktorých oslavný charakter nevyhnutne zastrel historickú pravdu o starovekom Ríme... Veď inscenovanie víťazstiev – presne – IBA víťazstiev – je vždy zradné a ľaká silou, ktorá je schopná oslavovať seba samú... Dá sa tiež vydať cestou „historických“ hier – napríklad Williama Shakespeara a jeho *Richarda III.*, o ktorom sa ako o skutočnej historickej postave vie, že dokázal svoju menšiu telesnú chybu odstrániť cvičením a jeho zločiny nie sú dokázané. A ako dokazuje napríklad jedna z posledných „konferencií“, ktorá bola v roku 1984 usporiadaná na obranu jeho skutočného historického obrazu.³ Shakespeare vedome neklamal – IBA – čerpal z dobových materiálov, ktorých úlohou bolo oslavovať kráľovský rod Tudorovcov, a teda POTUPOVAŤ iné rody (Lancastrovcov, Yorkovcov...).

Ďalšou cestou je cesta, ktorú Bábkové divadlo na Rázcestí ponúklo svojou inscenáciou o Dominikovi Tatarkovi. Opieralo sa pri nej o veľké množstvo materiálov i spomienok na jeho osobnosť. Nie však iba adoračného a „slepého“ charakteru, ale i takého, vďaka ktorému sa dozvedáme o „paradoxoch“ jeho života. Že napriek veľkej viere svojej matky v Boha veľmi miloval život i ju samú (i keď ho nechala umierať v maštali na slame.)⁴, podobne ako vieru... O čom sa však predovšetkým dozvedáme – okrem napríklad už zmieneného Tatarkovho boja s vierou (či už náboženskou alebo komunistickou), problémov s matkou atď., – je názor divadla na

³ Išlo predstavenie – súdny proces s názvom *The Trial* od Richard III, ktorý usporiadala spoločnosť anglických historikov. Trvalo štyri hodiny, počas ktorých sa historici zaoberali obvineniami voči Richardovi III., ktoré sa objavovali v literatúre. Na záver tribunál rozhodol o jeho nevine. Pozri o tom viac Shakespeare, W.: *Richard III.* Brno: Národní divadlo 2010, s. 33. [Bulletin k inscenácii.]

⁴ Počas prvej svetovej vojny dostal zápal pľúc, matka z neho stiahla kožuch a nechala do v maštali bez pomoci, aby zomrel. Akoby zázrakom sa vyliečil...

jeho život. Vyjadrený tým, že sa nebálo symbolizácie a zovšeobecňujúcich divadelných skratiek, ktoré vystihujú nielen život D. Tatarku, ale aj náš. Postava Démona súhlasu (Jozef Šamaj) totiž reprezentuje akýkoľvek démonizmus, ktorý nás sprevádza už od vekov. Spoločenský, politický, náboženský – a aj osobný... Príznačná je aj maska na tvári tejto postavy – nie nadarmo pripomína trápno-smiešnych „šašov“ *commedie dell'arte*... Vzhľadom na dobu svojho vzniku je inscenácia v kontexte už spomínaných inscenácií dôležitá i tým, že ako jedna z prvých inscenácií u nás mapuje aj dejiny/pisateľov komunistickej éry... (Musím však pri tejto príležitosti spomenúť projekt – opätovne – Petra Scherhaufera *Kemu ce treba '91*, ktorý inscenoval v Divadle Jonáša Záborského v roku 1991, v rámci neho boli použité materiály Vasil'a Bil'aka, jedného z vrcholných predstaviteľov ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska i Komunistickej strany Československa...)

Dominik Tatarka v inscenácii hovorí: „*Nie, ja necítim nenávisť voči nikomu, písal som lepšie ako iní, poslali ma k lopate, potom mi znížili penziu, vystúpil som zo strany, to všetko z dôvodov tak povediac historických... neskoro som vystúpil, neskoro...*“⁵ Táto jeho časť repliky obsahuje veľmi veľa ďalších dôvodov, prečo je cesta Bábkového divadla na Rázcestí Banská Bystrica tou, ktorá veľa ukazuje... Vidíme v nej nielen silu jeho osobnosti, ale aj silu jeho chýb – pretože sa z nich dokázal poučiť a predovšetkým – spoznal ich... Čo nie je vždy časté v inscenáciách o našich osobnostiach i v inscenáciách o našich dejinách...

V čom je však zmysel inscenovania našich dejín/osobností? Spočíva v tom, aby sme sa dozvedeli o ich osobnom, súkromnom, intímnom rozmere v priamom dotyku s verejným, spoločenským, politickým? Teda tak, ako napovedá aj ukážka z repliky?

Alebo:

Je zmyslom tohto typu inscenácií informovať nás – ako to často robia súčasné inscenácie – až dokumentárnym spôsobom o vtedajšej či súčasnej realite? A to preto, lebo realita sprostredkovaná priamo je lepšia, účinnejšia, vhodnejšia, viac zasahuje, ako realita počutá či zobrazovaná médiami?

Prípadne:

Majú/musia tieto inscenácie predovšetkým IBA „mystifikovať“ v súlade s dobovou cenzúrou alebo v súlade s nevyhnutným právom divadelného jazyka na fiktívnosť? Alebo tiež: sú nevyhnutne iba OBYČAJNÝMI mystifikáciami?

⁵ Škripková, I.: *Dojímate ma veľmi (Fragmenty zo života a diela Dominika Tatarku)*. Banská Bystrica: Bábkové divadlo na Rázcestí 1992, s. 32. [Scenár.]

Čoho sa nám – vlastne – pri bansko-bystrickom Tatarkovi dostalo?

Odpoveď je – paradoxne – odpoveďou takmer zhodnou so spôsobom „konštruovania“ dejín ich pisateľmi...

... Nemali sme možnosť oboznámiť sa s historicky vernou inscenáciou – rekonštrukciou života či už Dominika Tatarku, alebo doby, v ktorej žil. To, s čím sme prišli do styku – a to vo výnimočnej divadelnej forme – je STRETNUTIE s témou o ňom a možnosť diskusie o nej. Síce IBA typicky divadelným spôsobom – tichom, potleskom, nezájumom – atď. Ale vo svojej podstate veľmi demokratickým spôsobom, ktorý umožnil na jednej strane vytvorenie individuálneho pohľadu na tému, ale na druhej strane vznik takej predstavy, ktorá je vytváraná „bežne“ vedecky. Teda na základe veľmi nekompromisnej spoločenskej, politickej, etickej, skúsenostnej, osobnej, emocionálnej ROZPRAVE o nej...

««««

Potrebné je ešte podčiarknuť, že ide o uvažovanie v konečnom dôsledku POZITÍVNE, ako o tom napríklad v trochu inej súvislosti napísala aj študentka estetiky a slovenského jazyka Zuzana Lešťáková: „*Návratnosť niektorých motívov (žena, matka, sloboda...) je podmienená autorovými základnými zážitkami a skúsenosťami. Ich podobu postava Dominika len rôznymi spôsobmi variuje. Takéto opakovanie v inscenácii v nás utvrdzuje pocit istoty a vieru v existenciu pozitívnych ustálených hodnôt nášho života a kultúry, ktoré v podaní spisovateľa Tatarku nadobudli symbolickú podobu.*“⁶

»»»»

Bansko-bystrickú inscenáciu je teda potrebné IBA chváliť za to, že dokázala podnieť premýšľanie o Tatarkovi – v konečnom dôsledku – formou pokorného a pokojného ROZJÍMANIA o zmysle jeho života... A – samozrejme – aj o zmysle inscenovania tém o našich dejinách...

Na záver

Inszenácia *Dojimate ma veľmi...* má v kontexte inscenácií o osobnos-

⁶ Lešťáková, Z.: *Pocta Dominikovi Tatarkovi v Bábkovom divadle na Rázcestí Banská Bystrica*. In: Inštorisová, D. (ed.): *Interpretácia divadelného diela (prolegomena)*. Zborník študentských prác, multimediálne CD. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická Fakulta, Ústav literárnej a umeleckej komunikácie 2005. [Nestráňované.]

tiach našich dejín i súčasností ešte jednu veľmi dôležitú funkciu. Je divadelným písaním/dejnotvorbou samou o sebe... Je akoby VZOROM, ktorý je silný práve tým, že nechce byť verným originálu. Je typom divadelného písania o histórii, ktoré pomíne v okamihu ukončenia predstavenia, avšak takého, ktoré trvalo núti každého, kto sa ho zúčastnil, pamätať si videné a počuté. A hlavne vyhľadávať pamätané návratom k UKONČENÉMU znovu stretnutím so samotným dielom Dominika Tatarku, čítaním jeho diel, spomienok a dokumentov o ňom... A – samozrejme – aj o dobe, v ktorej žil...

Bolo by však veľkou trúfalosťou tvrdiť (presnejšie namýšľať si), že aj ďalšie inscenácie nemajú tento aspekt... Určite aj rad iných iba NEUKA-ZUJE, nedokumentuje, ale VIDÍ problém... Či už v samej možnosti nájdania relevantnej formy pre tento typ divadelných výpovedí či v možnosti dosiahnuť akýkoľvek konsenzus na danú tému. (Keďže aj tieto aspekty sú pri DEJINNOTVORNÝCH inscenáciách nemenej dôležité...)

V tom však spočíva demokratizmus „dejinnopísania“ v divadle...

Teatrografia inscenácie:

Scenár: Iveta Škripková

(Na základe materiálov Martina Milana Šimečku, Eriky Podlipnej, Miloša Žiaka a Zlaty Solivajsovej a s použitím dvoch básní Jána Skácela *Co zbylo z anděla* a *Elegie na smrt Otakara Horského*)

Názov inscenácie: *Dojímate ma veľmi (fragmenty zo života a diela Dominika Tatarku)*

Scéna: Ján Zavarský

Kostýmy: Eva Farkašová

Výber hudby: Henrich Leško

Pohybová spolupráca: Elena Lindtnerová-Krošláková

Réžia: Marián Pecko

Premiéra: 26. 5. 1992, Bábkové divadlo na Rázcestí Banská Bystrica

Osoby a obsadenie:

Démon súhlasu – Jozef Šamaj

Dominik Tatarka – Ján Kozuch a. h.

Žena (Jozefinka, Ula, Izabela) – Viera Dubačová

Farár, Biskup – Štefan Pišša

Démon 1 – Michal Ďuriš
Démon 2 – Ľubomír Blaško
Démon 3 – Zora Rybanová
Démon 4 – Ján Haruštiak
Mama – Alena Sušilová
Otec – Pavol Hadač

Literatúra

- INŠTITORISOVÁ, Dagmar: *Iná národná identita*. In: INŠTITORISOVÁ, Dagmar – ORAVEC, Peter – BALLAY, Miroslav: *Tváre súčasného slovenského divadla*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa 2006, s. 91–97.
- INŠTITORISOVÁ, Dagmar: *Osobnosť M. R. Štefánika v divadelnej tvorba na Slovensku/M. R. Štefánik dans la création théâtrale en Slovaquie*. In: MELUŠOVÁ, Elena – BENČIK, STANISLAV (eds.): *Inaua ad linguas hominesquereserata IV. La porte des langues s'ouvres aux hommes IV. Brána jazykov k ľuďom otvorená IV*. Paris: Impress 2012, s. 43–53.
- LEŠŤÁKOVÁ, Zuzana: *Pocťa Dominikovi Tatarkovi v Bábkovom divadle na Rázcestí Banská Bystrica*. In: INŠTITORISOVÁ, Dagmar (ed.): *Interpretácia divadelného diela (prolegomena)*. Zborník študentských prác, multimediálne CD. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická Fakulta, Ústav literárnej a umeleckej komunikácie 2005. 292 s. [Nestránkované.]
- SHAKESPEARE, William: *Richard III*. Brno: Národní divadlo 2010. 227 s. [Bulletin k inscenácii.]
- ŠKRIPKOVÁ, Iveta: *Dojímate ma veľmi (fragmenty zo života a diela Dominika Tatarku)*. Banská Bystrica: Bábkové divadlo na Rázcestí 1992. [Bulletin k inscenácii. Nestránkované.]
- ŠKRIPKOVÁ, Iveta: *Dojímate ma veľmi (fragmenty zo života a diela Dominika Tatarku)*. Banská Bystrica: Bábkové divadlo na Rázcestí 1992. 33 s. [Scenár.]
- TATARKA, Dominik: *Démon súhlasu*. Bratislava: Artforum 2009. 106 s.

